

ІДЕЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: PRO AND CONTRA

Сергій Корновенко,

*завідувач кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, професор,
доктор історичних наук*

Антропоцентризм сучасних культур та цивілізації зумовлює посилення правової охорони особистості, зокрема її права на інтелектуальну власність. Останнє, з огляду на новітні надшвидкі темпи інтелектуального поступу людства, набирає дедалі більшого значення у житті як цивілізованих країн, так і кожної окремо взятої особистості. Підтвердженням такого нашого судження є те, що на сучасному етапі розвитку в конституціях європейських країн закріплено норми та положення, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності. Складно не погодитися з думкою С. Гордієнко стосовно того, що до конституційного декларування інтелектуальної власності та її права практично всі держави підійшли виважено. У всіх європейських конституціях домінує соціальна орієнтація [1, 84].

Не є винятком і Україна. Законодавча база права інтелектуальної власності нині в країні є розвиненою системою правових норм у сфері інтелектуальної власності. Вона складається як із норм, закріплених у національному законодавстві (Конституція України (ст. 41, 42); Цивільний кодекс України (Книга 4 «Право інтелектуальної власності» та Книга 5 «Зобов'язальне право») й інші нормативно-правові акти), так і міжнародних, ратифікованих Україною.

Водночас не буде перебільшенням твердження, що чинна в Україні законодавча правова база права інтелектуальної власності ще далека від досконалості, а тому потребує модифікації.

Останнє передбачає переосмислення усталених понять, термінів, появу нових поглядів і підходів на начебто давно відомі явища, визначення тощо. Тож актуальним є питання: чи може ідея бути об'єктом захисту прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права? Автор статті має на меті з'ясувати погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників стосовно цього.

Загальновідомо, що, згідно зі ст. 433 чинного Цивільного кодексу України, авторське право не поширюється на ідеї [2, 152]. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», викладеному у новій редакції від 22.05.2003 року № 850-IV, «правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі» [3]. Подібну позицію містить і міжнародне законодавство у сфері інтелектуальної власності. Наприклад, ч. 2 ст. 9 Угоди TRIPS передбачено, що «захист авторського права поширюється на вислови, а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі» [4]. Отже, беручи до уваги зміст вітчизняного та зарубіжного законодавства у сфері інтелектуальної власності, ідея не є об'єктом захисту права інтелектуальної власності.

Означена вище позиція українського та зарубіжного законодавця знайшла

своє висвітлення й у навчально-науковій літературі. Так, на переконання авторського колективу навчального посібника «Інтелектуальна власність» за загальною редакцією П. Цибульова, «важливим є те, що норми авторського права поширюються тільки на форму вираження твору і не поширюються на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процеси, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі» [5, 29]. Згадана вище цитата в тій чи тій інтерпретації, однак і за змістом, представлена у відповідних розділах праць І. Мікульонка [6, 12], Г. Черевка [7, 185], Ю. Кузнецова [8, 360] та інших авторів. Ці міркування ґрунтуються на тому аргументі, що для набуття статусу об'єкта права інтелектуальної власності ідея повинна неодмінно бути втілена в об'єктивній формі. До неохоронюваних елементів твору сучасними науковцями зараховується й ідейні зміст, тема, матеріал, сюжетне ядро твору. «У теорії літератури ці елементи називаються змістом твору» [9, 28–29].

Водночас дослідники, виокремлюючи певні специфічні ознаки об'єктів авторського права, зокрема твору як об'єкта права інтелектуальної власності, з-поміж інших, називають «творчий характер, новизну та оригінальність думок, ідей, образів, композицій» тощо [10, 194]. Український і зарубіжний законодавець не подає визначення поняття твору. Серед широкого розмаїття тлумачень цього поняття найбільш вдалими, на думку багатьох фахівців у сфері інтелектуальної власності, є визначення, усталене у вітчизняній правовій думці з другої половини 50-х років. Його запропонував В. Серебровський. Цей автор твір визначив «як сукупність ідей, думок і образів, які набули вираження в результаті творчої діяльності автора у доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що передбачає можливість відтворення» [11, 32].

Поділяючи таке визначення поняття «твір», складно не погодитися з тим, що, як слушно зауважують фахівці НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, у такий спосіб творами є «не матеріальні продукти, а творча думка, втілена в них об'єктивною реальністю» [12, 123]. Таке розуміння поняття «твір» кореспондується із визначенням поняття «інтелектуальна власність», запропонованим К. Ідрісом. Генеральний директор ВОІВ визначив його як «термін, що описує ідеї, винаходи, технології, твори мистецтва й музики, а також літератури, які є нематеріальними при їхньому створенні, але потім стають цінностями в матеріальній формі, як і кожний інший продукт... Інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої думки для вирішення технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом сама по собі, а є особливою ідеєю, що стоїть за цим продуктом, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмітний характер того, як цей продукт названий або описаний» [13, 8].

Отже, не буде перебільшенням твердження про те, що ідея є складовою частиною інтелектуальної власності. Оригінальні думки, ідеї — рушій сучасного прогресу, розвитку цивілізації. Водночас спостерігаємо, що законодавство як українське, так і зарубіжне безпосередньо не включає до правового поля авторського права та суміжних прав ідею, що фактично є джерелом, основою твору (об'єкта права інтелектуальної власності).

На практиці ігнорування ідеї як об'єкта права інтелектуальної власності призводить до неможливості авторам ідей отримати дивіденди від їх реалізації, клонування однакових за змістом, ідей теле- та радіопередач. Так, за спостереженнями К. Афанасьєвої [14, 57], оскільки охороні авторським правом підлягають не ідеї телепрограм, а конкретні передачі, сполучення образів, кадрів, фраз, тому цією можливістю користуються телеканали. Вони

запозичують у конкурентів вдалі ідеї телепроектів, легально їх реалізують на своєму каналі. Прикладом є такі телевізійні шоу, як «Прихована камера», «Зроби мені смішно», «Сам собі режисер» тощо.

Питання стосовно того, чи може ідея бути об'єктом захисту прав інтелектуальної власності, неодноразово порушувалося філософами, науковцями. Зокрема, у XVIII–XIX століття над ними активно працювали І. Фіхте, Г. Гегель та ін. Наприкінці XX – на початку XXI століття такі фахівці, як М. Малейна, С. Белиловський, Н. Макагонова обґрунтовано заговорили про необхідність надання ідеї статусу об'єкта права інтелектуальної власності.

Так, М. Малейна вважає, що сучасні досягнення в науково-технічній сфері легко спростовують тезу про те, що ідея не втілена в об'єктивній формі. На її переконання, новітні прилади здатні фіксувати імпульси головного мозку, котрі не розшифровуються, але можуть фіксуватися на дисплеї. «Фактично, — продовжує дослідниця далі розвивати свої міркування, — наука стоїть за крок від того, щоб ці імпульси головного мозку трансформувати в ідеї» [15, 202].

Цікавою є позиція Є. Белиловського. Він вважає, що ідея, яка зумовлює створення об'єкта авторського права, повинна також бути об'єктом авторського права. З огляду на це, дослідник вважає за доцільне реєструвати ідею як об'єкт авторського права формулою [16, 128]. Полемізуючи з В. Дозорцевим стосовно того, що ідея перше, ніж стати об'єктом абсолютного права, має чітко виокремитися, викристалізуватися [17, 15], Є. Белиловський зауважує, що елементом, який дозволяє це зробити, є її сутність, тобто зміст, який можна охарактеризувати формально-логічним визначенням. У такий спосіб, зауважує вчений, правовий режим ідеї визначається опосередковано, через проміжну ланку — визначення [16, 129].

В унісон таким міркуванням Є. Белиловського звучить думка Н. Макагонової про те, що ідея має належати до об'єктів авторського права [18, 50].

Потрібно зауважити, що наведені вище погляди дослідників-прихильників захисту ідеї як об'єкта права інтелектуальної власності в Російській Федерації реалізуються на практиці [14, 58]. Зокрема, в цій країні почали реєструвати ідеї на теле- та радіопередачі, сюжети телефільмів, назви та стислий опис передач як об'єкти інтелектуальної власності. Розмір оплати цієї реєстрації, що її здійснює Російське авторське товариство, залежить від суми, в яку заявник оцінює власний товар. Однак поки що ця реєстрація не має юридичної сили щодо охорони авторського права на твір. Документ, який засвідчує цю реєстрацію, може бути використаний автором лише як доказ факту існування неопублікованого твору (телепроекту) до моменту його реєстрації.

Отож, узагальнюючи, констатуємо, що сучасне українське та зарубіжне законодавство безпосередньо ідею як об'єкт авторського права не розглядає та не охороняє. Зарубіжний та український законодавець надає охорону ідеї опосередковано, через охорону твору як об'єкта авторського права, в якому ця ідея втілена. У науково-навчальній літературі побутують два діаметрально протилежні погляди на те, чи варто ідею вважати об'єктом авторського права. Одні фахівці переконані в тому, що ідея, перш, ніж стати об'єктом авторського права, повинна бути об'єктивована. Інші наводять аргументи на користь того, що ідея — це вже об'єктивована інформація, а відповідно — об'єкт авторського права. ♦

Список використаних джерел

1. Гордієнко С. *Забезпечення інтересів України в сфері захисту інтелектуальної власності: нормативно-правове регулювання : монографія* / С. Гордієнко. — К. : Скіф, 2008. — 248 с.
2. *Цивільний Кодекс України*. — Х., 2008. — 424 с.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» у редакції від 11.07.2001 року №2627-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://www.yablonsky.com.ua/Z3792.htm#_Тoc5302683.
4. *Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://law.leschishin.org/trips.php>.
5. *Інтелектуальна власність : навч. посібник* / За ред. д.т.н. Цибульова П. М. — К., 2006. — 276 с.
6. Мікульонок І. О. *Основи інтелектуальної власності : навч. посібник* / І. О. Мікульонок. — К., 2008. — 232 с.
7. Черевко Г. В. *Інтелектуальна власність : навч. посіб.* / Г. В. Черевко. — К., 2008. — 412 с.
8. Кузнєцов Ю. М. *Патентознавство та авторське право : підручник* / Ю. М. Кузнєцов. — К., 2009. — 446 с.
9. *Юридична енциклопедія : в 6-ти т./ Редкол. : Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін.* — К., 1998. — т. 6 : Т-Я. — 2004. — 768 с.
10. *Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник* / В. Д. Базилевич. — К., 2008. — 431 с.
11. *Серебровський В. И. Вопросы советского авторского права* / В. И. Серебровський. — М., 1956. — 123 с.
12. *Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти : монографія* / кол. авторів: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцький, Т. С. Демченко, В. М. Крижна, О. О. Стефан та ін. — К., 2006. — 416 с.
13. *Ідріс К. Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання* / Каміл Ідріс. — К., 2006. — 372 с.
14. *Афанасьєва К. О. Авторське право : практ. посіб.* / К. О. Афанасьєва — К., 2006. — 224 с.
15. *Малеина М. Н. Личные и неимущественные права граждан. Понятие, осуществление, защита* / М. Н. Малеина. — М., 2001. — 244 с.
16. *Белиловский Е. Л. Формализация оценки творческой деятельности и ее правовые оценки* / Е. Л. Белиловский // *Советское государство и право*. — 1990. — № 6. — С. 127–130.
17. *Дозорцев В. А. Законодательство и научно-технический прогресс* / В. А. Дозорцев. — М., 1978. — 191 с.
18. *Макагонова Н. В. Авторское право* / Н. В. Макагонова. — М., 2000. — 288 с.

Надійшла до редакції 13.03.2012 року